

ROLUL LIBETĂȚII ÎN SOCIETATE

Prof. Claudia BUDA

Colegiul Național Mihai Eminescu, Baia Mare, Romania

muza_claudia@yahoo.com

ABSTRACT: The role of freedom in society.

The subject of this Essay is not the so-called Liberty of the Will, so unfortunately opposed to the misnamed doctrine of Philosophical Necessity; but Civil, or Social Liberty: the nature and limits of the power which can be legitimately exercised by society over the individual. A question seldom stated, and hardly ever discussed, in general terms, but which profoundly influences the practical controversies of the age by its latent presence, and is likely soon to make itself recognised as the vital question of the future. It is so far from being new, that, in a certain sense, it has divided mankind, almost from the remotest ages; but in the stage of progress into which the more civilised portions of the species have now entered, it presents itself under new conditions, and requires a different and more fundamental treatment.¹

Keywords: *freedom, social, limits, political, liberty, society*

Omul se naște liber și libertatea lui însă este influențată de mulți factori, precum regiunea din care provine, regimul politic, orientarea religioasă, educația în familie și mentalitatea societății din care face parte.²

Comunicăm printr-o multitudine de metode, precum vorbitul, scrisul, modul în care ne îmbrăcăm. Comunicarea este o parte importantă a vieții noastre, iar nivelul libertății de care beneficiem atunci când comunicăm are un impact semnificativ asupra societății noastre.

Pe de o parte, considerăm că libertatea este un termen deseori folosit greșit. Astfel, libertatea nu presupune indiferența față de normele morale;

1 Mill J. St.P., *On liberty*, Batoche Books Limited 52 Eby Street South Kitchener, Ontario N2G 3L1, Canada, 2001, p. 6.

2 Ioan-Gheorghe Rotaru, „A look at how the concept of human rights has evolved over time”, *Journal for Freedom of Conscience (Jurnalul Libertății de Conștiință)*, Vol. 11 No. 2 (2023), pp.825-874.

la fel, aceasta nu presupune nici anarhie, nesupunere totală față de lege. Libertatea înseamnă alegerea dorită de tine, cu implicarea răspunderii pentru faptele proprii. Un ucigaș are libertatea de a ucide, dar acesta va răspunde în fața legii pentru crima comisă.

Pe de altă parte, libertatea presupune gândirea sinceră, necenzurată, acest fenomen numindu-se libertatea de exprimare. Deși într-un mare număr de țări acest fenomen este rar întâlnit – datorită regimurilor politice, zombării religioase sau minților încuiate, libertatea există în interiorul unor persoane inteligente. Astfel, oricât de mult nu s-ar interzice în exterior, libertatea de gândire, cea din interior, nu poate fi subjugată niciodată.

Libertatea presupune exprimarea propriilor sentimente, păreri, acțiuni. Totuși, acestea presupun și o răspundere, ceea ce face libertatea mai puțin credibilă pentru cei care nu înțeleg esența acestui concept. La fel, libertatea (de gândire mai ales) nu poate fi subjugată: chiar dacă aceasta se manifestă drept supunere în exterior, în interior va rămâne aceeași, indiferentă față de factorul ce nu vine din interior.³

Dacă Platon a admis o egalitate limitată în sfera conducătorilor statului, Aristotel dimpotrivă, a luat apărarea proprietății private și a familiei. Platon considerând ca formă ideală de stat - puterea politică care aparține celor cu stare mijlocie. El a admis că pot fi alte forme de stat: monarhie, aristocrație și democrație. Aristotel a făcut o pledorie remarcabilă în favoarea democrației. Filosoful a arătat că mulțimea are capacitatea de a judeca mai bine în orice împrejurare decât un grup restrâns de oameni. Vorbește de faptul că omul trebuie să se supună legii, că legea are putere supremă în stat. Este întemeietorul eticii, esteticii, este acela care a stat la începutul majorității științelor.

Ne punem întrebarea de unde provine eroarea?

Eroarea, deși reprezintă un neadevăr simplu înainte de a fi identificată, este necesară cunoașterii pentru a determina cauzele sale, și, ulterior, pentru depășirea respectivelor cauze. În viziunea lui Karl Popper, *adevărul manifest reprezintă adevărul de necontestat, ce nu necesită nicio explicație*. Acesta fiind imposibil, deoarece *surse ideale de cunoaștere nu există*, devine necesară capacitatea de identificare, analizare și soluționare a falsității în diverse teorii și doctrine. Nevoia de dezbateri, de a contesta idei ale altora

3 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Om-Demnitare-Libertate*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2019, pp. 201-215,

(dar și ale însuși individului în cauză, ale *noi înșine*), este subliniată și prin rigiditățile epistemologiei depășite: *Despre sistemele tradiționale de epistemologie s-ar putea spune rezultă din răspunsuri afirmative sau negative (...) nu pun la îndoială aceste întrebări și nu le contestă legitimitatea.*⁴

În contestarea diferitelor teorii și doctrine existente, spiritul critic trebuie identificat în forma sa relevantă. În lucrarea *Summa Theologica*, Toma din Aquino susține ideea că falsitatea sau eroarea *nu e adecvată simțului, pentru că nu percep senzația emanată de la obiectul sensibil, ci simțul poate determina falsitate prin senzații necorespunzătoare realității în sine*; cu alte cuvinte, simțurile pot determina erori doar în percepția naturii, nu și la nivelul ideilor, doctrinelor. Teoriile, conceptele, pot fi eronate prin greșeli de gândire: *când compune sau divide lucrurile, inteligența poate să se înșele, când îi atribuie obiectului conceput o calitate necorespunzătoare sau contradictorie.*⁵

De aceea, prin dezbateri și contestări ale diferitelor idei și afirmări, și prin reevaluarea modului de gândire în spirit critic, se realizează progresul; erorile determină critica și, prin urmare, progresul constă într-un proces de identificare și analizare a diverse erori, fiind efectul soluționării acestora.

În schimb, pentru Heidegger existența este specifică strict omului, doar lui îi sunt specifice cele două condiții ale existenței: „faptul-de-a-fi-în-lume” și „libertatea”. Filosoful consideră că lumea este o „proiecție totalizatoare a Dasein-ului, premergătoare oricărei raportări” față de ființare dar prin ea este posibilă „raportarea constantă a omului la ființarea care nu este el însuși. Într-un mod mult mai lizibil, va numi Dasein-ul în lucrarea *Ființă și timp*: „Ființa însăși, la care Dasein-ul se poate raporta în cutare sau cutare fel și la care întotdeauna se și raportează într-un fel sau altul, o numim existență.”⁶

Dasein-ul are proprietatea de a nu fi „în chip nemijlocit”, precum obiectele neînsuflețite (asemena unei pietre), Dasein-ul se va raporta mereu la ceva, iar prin acea raportare ajunge la sine. Omul există prin faptul că se poate raporta la sine, pe când obiectele lipsite de conștiință le este specific „faptul de a fi în chip nemijlocit”, nu au un mod anume de a fi în lume: „Piatra în sine este welilos, e lipsită de lume; ea poate, atâta vreme cât există

4 Popper, K., *Conjecturi și infirmări*, Editura Trei, București, 2002, p.15.

5 Aquino, T., *Summa Theologica*, Editura Polirom, Iași, 2021, p.55.

6 Heidegger M., *Desfășurarea unei interogări metafizice*, în *Repere pe drumul gândirii*, traducere de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, Editura Politică, București, 1988, p. 43.

Dasein-ul, câtă vreme există „existența”, să se afle și în lume, pentru că nu se raportează la nimic, ci „se mulțumește” cu nemijlocita prezență.

Viața în terminologia lui Heidegger este ceva la întâlnirea dintre felul de-a fi al pietrei și cel al omului. Este undeva la întâlnirea dintre felul intramundan de a fi și existență, în acest stadiu se încadrează animalele și plantele. Pentru că existența începe să fie atunci când Dasein-ul își manifestă libertatea. Heidegger spune că libertatea se manifestă prin puterea Dasein-ului uman de a se raporta la el și la tot ceea ce nu este el, facultate care face posibilă deschiderea omului către „știința ființei”.

Libertatea este văzută la Heidegger ca modalitate de ajungere la transcendență, prin ea este posibilă lumea: „Doar acolo unde există libertate, doar acolo există un a-fi-în-vederea-a, doar acolo există o lume. Pe scurt spus: transcendența Dasein-ului și libertatea sunt identice! Libertatea își dă singură posibilitatea internă; o ființare care e liberă este in sine însăși în chip necesar una care transcende.”⁷

Prin raportarea exclusivă a științei asupra a ceea ce se vede limitează explorarea globală a ființării, Dasein-ul este limitat de această barieră. Ce pierde din vedere știința, susține Heidegger, este faptul că nu sesizează puterea Nimicului pentru revelarea a tot ceea ce este. „Nimicul este ceea ce face cu puțință starea-de-revelare a ființării ca ființare pentru Dasein-ul uman. Nimicul nu este cel care oferă termenul opus ființării, ci el ține în chip original de esența însăși. În ființa ființării survine nimicnicirea proprie Nimicului.”⁸

Există un raport de interdependență între știință și nevoia cercetării Nimicului, acesta fiind cel care trimite către ființare ca întreg, ce asupra căreia stăruie cu cercetarea, știința nu-și poate atinge de fapt propriul temei, reușind doar să fie în starea de a fi în preajmă, asta se întâmplă prin intermediul a ceea ce exprimă că: „știința nu știe, astfel, că ea nu se poate înțelege în afara metafizicii, în afara „angajării în Nimic”, fără de care transcenderea – deci posibilitatea raportării la ființarea ca întreg – nu se poate împlini.

Dasein-ul alături de ființare și ființă reprezintă principalele concepte supra cărora Heidegger își creează schema filosofică. Prin intermediul

7 Heidegger, *Introducere în metafizică*, traducere Gabriel Liiceanu și Thomas Kleininger, Humanitas, București, 1999, p.10.

8 Martin Heidegger, *Ființă și timp*, traducere de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Humanitas, București, 2003, p. 25.

întrebării fundamentale („De ce este de fapt ființare și nu, mai curând, nimic?”) ajunge la baza metafizicii și scopului existenței Dasein-ului uman. În opinia lui Dasein-ului uman îi sunt specifice anumite „caracteristici de ființă”: „faptul-de-a-fi-în-lume, faptul-de-a-fi-laolaltă-cu..., înțelegerea, libertatea, proiectul, grija, faptul-de-a-fi-întru-moarte.

În viziunea lui Dasein-ul uman reușește să acceseze Nimicul doar dacă ajunge la această întrebare fundamentală a metafizicii, cea care este „în mod vădit prima dintre toate întrebările. Prima, desigur, nu în ordinea unei succesiuni temporale a întrebărilor. De-a lungul mersului lor istoric prin timp, oamenii, fiecare în parte și, deopotrivă, popoarele își pun o mulțime de întrebări. Ei cântăresc și cercetează și examinează tot felul de lucruri pînă să ajungă la întrebarea *De ce este de fapt ființare și nu, mai curînd, nimic?*”

Din moment ce se ajunge destul de greu la această întrebare și nu mulți reușesc să o atingă, intervine o altă întrebare legată de cum ar putea fi accesibilă omului o asemenea interogație. Heidegger va susține faptul că este accesibilă prin intermediul temeri originare. Oricât de neaccesibilă pare această teamă originară, filosoful, spune că se poate trezi oricând în noi, legată de ea este și *starea-de-menținere a Dasein-ului în Nimic*, iar acest lucru este posibil prin teama de moarte. Condiția omului face posibilă o situație afectivă care să creeze un context favorabil apariției interogației fundamentale a metafizicii. Frica reprezintă un mod al situației afective care „poate fi considerat în trei privințe: lucrul de care îți este frică, faptul de a-ți fi frică, lucrul pentru care îți este frică.

Pentru J.P. Sartre, omul era responsabilul absolut pentru sine și, în consecință, el a fost cel care s-a inventat el însuși, definind, prin conduita sa, operele și actele sale, cine a fost și care a fost sensul său existență.

Omul este condamnat să fie liber este o afirmație filosofică construită dintr-o aparentă contradicție retorică. Să ne gândim la modul în care conceptele de libertate sunt legate și interacționează, care este asociat cu capacitatea de a acționa și de a acționa liber și cea a condamnării, care convoacă ideea închisorii, a non-libertății, în cadrul căreia însă Sartre plasează, în toate dimensiunile sale, voința omului. Consecința esențială este că omul este condamnat să fie liber. Este, deci, absurd să ne gândim să ne plângem, de vreme ce **nimic străin nu a decis în legătură cu ceea ce simțim, cu ceea ce trăim sau cu ceea ce suntem**. Această responsabilitate absolută nu este, de altfel, acceptare: ea este simpla revendicare logică a consecințelor liber-

tății noastre: ceea ce mi se întâmplă, mi se întâmplă prin mine și eu n-aș putea nici să mă mâhnesc, nici să mă revolt, nici să mă resemnez.

Dacă ar fi să ne gândim la afirmația lui J.St Mill , singura libertate care-și merită numele este aceea de a-ți căuta propriul bine, în felul tău, câtă vreme nu îi privezi pe ceilalți de libertatea lor și nici nu îi împiedici să își atingă obiectivele. Omul nu este responsabil de acțiunile sale în fața societății, căci acestea nu interesează pe nimeni altcineva decât pe el însuși.

Pentru J.St. Mill , acțiunile unei persoane nu dăunează direct celorlalți, respectivele acțiuni trebuie permise. Prioritatea oricărei societăți deschise trebuie să fie libertatea, nu politicile promovate drept utile pentru binele oamenilor.Pentru filosoful J.St.Mill important a fost libertatea autentică, acesta considera că puține societăți a fi democratice; cu toate acestea, democrația nu putea garanta libertatea autentică, pentru că aceia care dețin puterea sunt o clasă aparte, separată de popor. Mai mult decât atât, un guvern ales în mod democratic poate, chiar și așa, să oprească o minoritate – ceea ce se numește „tirania majorității”. Mill simțea că această formă de guvernare putea fi chiar mai rea decât dictatura, căci devenea o formă de tiranie socială, care impunea o modalitate „justă” de acțiune, la care toți trebuiau să adere. Afirmând acest lucru, Mill a prefigurat statele comuniste apărute în secolul XX, în care cei ce nu se conforma noilor norme sociale trebuiau „reeducați”. Asemenea regimuri, observă el, nu se concentrează pe sclavia corpului, ci pe sclavia minții și a sufletului.

Într-o societate democratică, problema vitală este limita care trebuie stabilită între nevoia de control social și libertatea de a gândi și de a crede a fiecărui individ. Regula majorității nu stabilește nici un model universal de moralitate; ea este, mai degrabă, expresia a ceea ce-i convine și-i displace clasei majoritare. J.St.Mill a arătat că libertatea religioasă își face cunoscută prezența doar atunci când mai multe grupuri minoritare, care știu că nu vor putea fi niciodată dominante, se luptă pentru principiu libertății religiei prin lege. Oamenii sunt intoleranți prin natura lor, prin urmare, o politică sau o lege a toleranței, este necesară atunci când există credințe competitive, care nu permit nici unui grup să fie dominant. Această idee îl conduce pe Mill la stabilirea criteriului (sau a principiului) care să permită libertatea, și anume evitarea daunelor: *Singurul scop în virtutea căruia puterea poate fi exercitată în mod just, asupra oricărui cetățean, împotriva voinței acestuia, se referă la momentul când acesta trebuie împiedicat să le facă rău celorlalți. Propriul bine, fie el fizic sau moral, nu este o garanție suficientă. El nu trebuie să*

acționeze într-un fel anume, doar pentru că așa îi este lui bine și pentru că, în felul acesta, ar fi mai fericit, ci ținând cont de faptul că și ceilalți, dacă ar acționa la fel ar fi fericiți.⁹

De asemenea, J.St. Mill a afirmat că o societate liberă se poate realiza dacă împărțim libertatea umană în trei categorii: în primul rând, există domeniul conștiinței și libertatea gândirii și opiniilor individuale, în al doilea rând, există planificarea propriei vieți și libertatea gusturilor și a căutărilor și în al treilea rând, există libertatea de a se uni cu alte persoane consimțitoare în orice scop care nu dăunează altora. Aceaste libertăți reflectă ideea că adevarata libertate înseamnă urmărirea propriului bine în felul propriu, atâta timp cât nu îi împiedică pe alții să facă același lucru.

Bibliografie selectivă:

- * HEIDEGGER, Martin, *Ființă și Timp*, traducere Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Humanitas, București, 2003.
- * HEIDEGGER, Martin, *Introducere în metafizică*, traducere Gabriel Liiceanu, Thomas Kleininger, Humanitas, București, 1999.
- * HEIDEGGER, Martin, *Repere pe drumul gândirii*, traducere Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, Editura Politică, București, 1988.
- * MILL, J.St., *Despre libertate*, București, Humanitas, 2005.
- * PÖGGELER, Otto, *Drumul gândirii lui Heidegger*, traducere Cătălin Cioabă, Humanitas, București, 1998.
- * ROTARU, Ioan-Gheorghe, „A look at how the concept of human rights has evolved over time”, *Journal for Freedom of Conscience (Jurnalul Libertății de Conștiință)*, Vol. 11 No. 2 (2023), pp.825-874.
- * ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Om-Demnitare-Libertate*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2019.

Webografie:

- * <https://ro.scribd.com/doc/97209473/libertate-filosofie>
- * <https://ro.scribd.com/doc/97209473/libertate-filosofie>

9 J.S.Mill, *Despre libertate*, Editura Humanitas, București, 2005, p.45.